

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на **Ирина Олексиивна Островска**, докторант в катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“
на тема: **Специфика на хибридната война на Русия в и срещу Украйна след придобиването ѝ на независимост през 1991 година**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02
Политология

Рецензент: проф. дпн. Николай Найденов

Предложеният дисертационен труд от Ирина Островска, отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав, отнасящи се до успешното предварително обсъждане на нейната дисертация, състава на научното жури, минималните национални изисквания и сроковете по процедурата. Дисертантът подкрепя академичната претенция на своя дисертационен труд с четири статии в неговото тематично поле и доклади в множество академични форуми в Украйна, България, Казахстан и Русия.

В количествено отношение, представената дисертация се състои от 224 страници, разпределени в 3 глави и заключение, към което са прибавени 25 страници приложения, съкращения и библиография (113 цитирани и 193 използвани източници). Наред с това, дисертацията стъпва върху три авторски анкетни проучвания с общо 55 въпроси и 537 респонденти. Представеният автореферат отразява обективно съдържанието и значението на дисертацията.

Основният изследователски въпрос на докторант Островска е насочен към спецификата на хибридната война на Русия в и срещу Украйна и нейното влияние върху бъдещето на Украйна във вътрешен и международен план. Издигнати и потвърдени са следните хипотези: (1) Украинската криза не възниква от нищото, а има определени предпоставки; (2) Хибридната война на Русия в и срещу Украйна е успешна до голяма степен не само заради наличието на широк кръг от политически и икономически субекти, зависими от Русия, но и заради слабата информираност на украинските граждани за спецификата на “хибридната война”, поради което те лесно стават жертва на нейните манипулации; (3) Успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война зависи от множество вътрешни и международни фактори; (4) Украинският опит е важен за България, защото страни които са имали силни връзки с Русия и близко териториално разположение са по-уязвими за руската хибридна война. Последната хипотеза в дисертацията е поставена на второ място, но я споменавам последна, защото е редно да приключим с украинския опит сам по себе си, преди да разглеждаме неговото международно значение.

Ирина Островска разделя изследователската си задача на четири основни цели: (1) Да дефинира предпоставките за украинската криза; (2) Да определи от кои вътрешни и външни фактори зависи успешното противопоставяне на Украйна срещу хибридната война на Русия в и срещу нея; (3) Да установи как връзките на редица държави с Русия ги прави по-уязвими за хибридни атаки срещу тях; (4) Да се проследи и анализира отношението на украински граждани в България и етническите българи от Украйна спрямо хибридната война на Русия, с оглед недопускане на подобни кризисни процеси на Балканите.

За постигането на тези цели, докторант Осиковска е формулирала седемнайсет задачи: (1) определяне на понятието “хибридна война”; (2) сравнителен анализ на сходствата между политическия, социалния и други видове контекст историческите предшественици на съвременната хибридна война и този в Украйна; (3) определяне до каква степен Украйна е най-големият препъникамък между Запада и Русия; (4) установяване историческите и други предпоставки за хибридна война на РФ в и срещу Украйна; (5) анализиране на руско-украинските взаимоотношения в периода от 90-те години до началото на 2022 г.; (6) изследване дали държавите със силни връзки с Русия и близко териториално разположение са по-уязвими за руската хибридна война; (7) установяване на вътрешните фактори, от които зависи успешното противопоставяне на Украйна срещу руската хибридна война; (8) проучване на международните фактори, от които зависи успешното противопоставяне на руската хибридна война; (9) ситуационен анализ на субектите, зависими от Русия и причините за тази зависимост; (10) емпирични проучвания на противниците и поддръжниците на Русия в хибридна война срещу Украйна; (11) изучаване на масовите явления и процеси, свързани с хибридна война на Русия в и срещу Украйна и систематизиране на проявените закономерности; (12) проследяване на динамиката в образа на Украйна и украинската криза в България; (13) проследяване на взаимоотношенията между България и Украйна в през последните години; (14) анализ на това, защо хибридна война в и срещу Украйна до голяма степен е успешно реализирана; (15) прогнозиране как може да приключи хибридна война на Русия срещу Украйна; (16) анализиране на реакцията на българските експерти спрямо хибридна война в Украйна; (17) установяване на влиянието на българската диаспора в Украйна върху взаимоотношенията между България и Украйна на фона на хибридна война в Украйна.

Дисертантката определя научната иновативност на своето изследване по следните линии: (а) хибридна война на Русия спрямо Украйна не е била обект на специално проучване в българските научни среди досега; (б) прилагане на комплексен подход; (в) провеждане на три авторски анкетни проучвания на релевантни групи от респонденти. Към това бих добавил два допълнителни пункта, които отвеждат отвъд пределите на конкретните параметри на това изследване. Първо, хибридна война на Русия срещу Украйна е върхова проява на този тип атаки. Затова изводите от нейното изследване са поучителни за всички държави, които изпадат в ролята на Украйна. Второ, факторите и механизмите, които използва хибридна война, са различни от онези, познати от теорията и практиката на демокрацията. В този смисъл, изследванията на хибридна война показват политически релевантните фактори, които не присъстват в репертоара на демокрацията и могат да се използват като сериозен инструмент за атаки срещу нея.

В цялото тяло на дисертацията могат да бъдат разграничени три проблемни кръга. Най-важният и структуроопределящ от тях се отнася до същността и феноменологията на хибридна война. В първа глава се прави широк обзор на понятията за хибридна война и нейните компоненти. Сред представените автори доминират онези, които са писали на украински и руски език. В конкретния случай, това има своето предимство: хибридна война разгръща своя потенциал не на Запад, а именно в бившето постсъветско политическо пространство и благодарение на подобни изследвания, западната академична представа за хибридна война може значително да се обогати от погледа на колегите от Източна Европа. Разграничени са етапите, през които преминава хибридна война, тръгвайки от нейните исторически превъплъщения и стигайки до нейния апогей в условията на съвременните комуникационни технологии.

Най-аналитичен и оригинален характер има разграничението на девет двойки категории, включващи уязвими пунктове в украинското общество и опасностите, идващи от тези пунктове. Първата от тези двойки е наречена „национална“. Тук се откроява маскирането на руската управленска стратегия като “украинския избор” и представянето на украинската държава като нарушител на международното право, подкрепяща съмнителни режими, неспособна да управлява страната и пр. Втората двойка разглежда как корупцията, незавършената система за териториална отбрана, минно замърсените територии и пр. отварят място за действията на незаконни въоръжени групи, „патриотични“ неправителствени организации, незаконно разпространение на оръжия и пр. Трета от тази поредица е правоохранителната сфера. Корупцията, безнаказаността, политическите назначения откриват простор за упражняване на влияние върху решенията чрез компромати, за кампании, дискредитиращи управлението, за назначаване на чужди агенти и влияние отвън върху криминалния контингент. Четвъртата сфера е информационната, поразена от липсата на ефективна регламентация, механизми за спиране на проруските наративи и т. н. От това се възползват силите, работещи за руския интерес които лепят етикети, познати и от руската пропаганда в България: “партия на войната”, “киевска хунта”, “бандеровци”, “фашисти”, “нацисти”. Разпространението на подобни наративи и квалификации се възползва от демократичните норми и процедури в ЕС и САЩ като целта им е да легитимират присвоеното от Русия, да деморализират и дезориентират украинците, да предизвикват чувство за дискриминация и несигурност, да формират разделителни линии в обществото на регионална, етническа и друга идентичност и да блокират достъпа на хората от окупираните територии до украинска информация. Следващата сфера е киберпространството, която отваря възможности за хибридни атаки,

възползващи се от неинформираността на държавните служители, разпространяването на руски, нелицензирани софтуери и пр. Резултатът от това положение са масираните руски кибератаки, прикриване на извършителите, софтуерни продукти за събиране на лични данни, неоторизиран достъп до лични и служебни имейли. Шеста по ред е икономическата сфера. Тя се затормозява от запазването и възстановяването на старите механизми за зависимост, увеличаването на финансовите тежести върху бюджета, промотиране на образа на Русия като място за печелене на пари и пр. Това отваря вратата за руското влияние чрез банки, контрол на и саботажи във важни икономически активи, зловреден софтуер, определяне насоките на работа на големи предприятия. Енергийният сектор, от своя страна, е поразен от неговата зависимост от руските газ, петрол, въглища и електроенергия. Това дава възможност на Русия да установява натиск чрез: прекратяване на доставките на газ, контрол на доставките на нефтопродукти (включително от Беларус), дестабилизиране на единната енергийна система на Украйна и нейното заобикаляне. На осмо място е областта на човешките права. Правата на кримските татари се пренебрегват, а украинските граждани в Русия не се третираат като представители на една нация, а като принадлежащи към различни етнически групи. Заплахите по тази линия се изразяват в спекулации с правата на националните малцинства, езиковата политика, дискриминация по национален признак; използване на неправителствени активисти и партии за дестабилизация, под претекст, че се нарушават правата на човека и националните малцинства; използване на въпроси, свързани с езиковата политика за нетърпимост към мюсюлмани, поляци, евреи и същевременно подстрекаване на представителите на съответните вероизповедания да защитават уж нарушените си права и да създават междуконфесионална омраза. Отделно от това се инспирира нарушаване на правата на националните

малцинства с цел разпалване на междуетническа омраза и стимулиране на сепаратизъм и дестабилизиране на ситуацията. И накрая, идва използването на историята за подкрепа на актуалните политически цели на Русия. Тази сфера се характеризира от ниска осведоменост и доминиране на (пост)съветската гледна точка в учебниците. Това отваря място за наративите за единство с Русия, концепцията за “триединния руски народ”, събуждане на носталгия по СССР, за благосъстоянието и реда при комунизма, за това, че Украйна е изкуствено създадена в СССР. И обратно - украинските историография, самосъзнание, език, религиозни организации и пр. се представят като “измислени”, “наложени отвън”, “несериозни” “опортюнистично антируски”, “неканонични”, “престъпни” и т.н.; а украинският патриотизъм се дискредитира като “украински фашизъм”

Тази проблематика намира своето съществено продължение и завършек във втората глава на дисертацията, където са разгледани три важни аспекти на хибридната война: (1) индивидуалните аспекти - информационни, исторически и религиозни; (2) обществените аспекти - политически, правни, икономически и енергийни и (3) силовите аспекти - военни, химически, биологически и ядрени. Конкретните параметри на тези аспекти на хибридната война ги превръщат в естествено допълнение към двойките понятия от първа глава, които определях като кулминация на дисертацията.

Направеното дотук обобщение на същността и проявленията на хибридната война обяснява защо досегашните дефиниции на хибридната война са значително по-бедни от хибридните практики. Хибридната война все още не е приключила с показването на целия си арсенал от средства и затова обобщенията за нея имат временен характер, правят се в движение, без да е минало необходимото време за изкристализирането на обхватни и еднозначни дефиниции. Смятам, че самата дисертантка води тежка битка с този проблем,

стремейки се да не пропусне нищо важно и същевременно да придаде завършен вид на обобщенията си.

Последното ни отвежда към вторият голям проблемен кръг в дисертацията: описването на множество конкретни действия в тяхната последователност, чрез които се появява, развива и реализира големият потенциал на хибридните атаки на Русия срещу Украйна. Тези сюжети представят в плът и кръв хибридните атаки, разкриват цялата комплицираност и коварство, заложили в тях. Аз обаче няма да ги коментирам специално, защото те имат по-скоро илюстративна, а не толкова обяснителна сила. По същата причина, само ще маркирам и третия и последен проблемен кръг, свързан с възприятията на хибридните атаки от страна на лицата, отговорили на въпросите в анкетни проучвания. Тези възприятия са индикативни за различния прием на хибридните атаки, в зависимост от пола, възрастта, образованието, етническата и национална принадлежност и пр. др. фактори и нанасят окончателния щрих върху симптоматиката и феноменологията на хибридната война.

Логически консистентното организиране на целия този емпиричен и теоретичен материал е сериозно предизвикателство за всеки автор. В тази връзка бих предложил на дисертантката при издаването на своя дисертационен труд като книга, да прибави към обзора на двойките „опасности - хибридни заплахи“ и трите основни аспекти на хибридната война, заедно с техните подразделения. А в един по-общ смисъл, ми се струва най-обосновано да раздели самата дисертация на три раздела, представящи съответно нейната природа, нейните действия и възприемането ѝ от хората. Емпиричната част би спечелила, ако въпросите регистрират не само към начините, по които респондентите разбират хибридната война, но и степента, в която те са повлияни от нея. Както и да се оформи, крайният вариант на текста трябва

задължително да мине и през езикова редакция от български филолог, с цел изчистването му от влиянието на майчиния език на автора. Накрая, бих желал да чуя основанията на дисертантката да обобщи като „индивидуални“ информационните, историческите и религиозните аспекти на хибридната война.

В заключение, дисертационният труд на Ирина Островска притежава една значително по-висока практическа зрялост от една обичайна докторска дисертация. Проблемите, които тя повдига и решава са проблеми на обществото, в което тя живее и с което се идентифицира. В този смисъл, това е изследване на собствения жизнен свят. Значимостта и мащабът на темата, както и дързостта, с която тя е изследвана, са част от основанията ми да призова членовете на уважаемото научно жури да присъдят образователната и научна степен „Доктор“ на Ирина Олексиивна Островска.

27.05.2020 г.

София

Рецензент:

(проф. дпн Николай Найденов)